تاثیر دمای زیرلایه بر روی خواص نانوساختاری لایه نیترید زیرکونیوم

مریم کیانی و محمد رضا تنهایی اهری

گروه فیزیک، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی، تهران

مجيد مجتهد زاده لاريجانى

پژوهشکاده تحقیقات کشاورزی پزشکی و صنعتی، پژوهشگاه علوم وفنون هسته ای، کرج (دریافت مقاله : ۸۹/۱/۲۳ – پذیرش مقاله : ۸۹/۱/۱۰)

چکیدہ

در این تحقیق تاثیر دمای زیر لایه در محدوده ۲۵۰۴–۱۰۰ برخواص ساختاری لایههای نیترید زیرکونیوم که بهروش کندوپاش شعاع یـونی روی زیـر لایه شیشه وسیلیکون تهیه شده است، مورد بررسی قرار گرفته است. تعین ضخامت لایهها با استفاده از آنالیز RBS (طیف پس پراکندگی رادرفورد) وتعیین فازهای کریستالی با توجه به آنالیز XRD (پراش پرتو X) انجام شده است. نتایج XRD نشان داد که با افزایش دما تا شدن فاز نیترات زیرکونیوم افزوده شده ولی در دمای بالاتر، کاهش یافته است. در تمامی دماها جهت [۱۱۱] فاز نیترات زیرکونیوم جهـت ترجیحی است. نتایج RBS نشان داد که ضخامت لایه Iro لایه بالاتر نسبت به دمای ۲۵۰ افزایش یافته که می تواند به دلیل افزایش تشکیل مونوم های Xro افزایش چگالی که محامت لایه اندازه دانه باشد و نیز کاهش ضخامت در دمای ۲۰۰۵ افزایش یافته که می تواند به دلیل افزایش تشکیل مونوم های Xro برای تشکیل لایه وافزایش اندازه دانه باشد و نیز کاهش ضخامت در دمای ۲۵۰۵ به افزایش چگالی لایه وکاهش

واژه های کلیدی: نیترید زیرکونیوم، باریکه پرتو یونی، XRD و RBS.

The effect of substrate temperature on the nano-structural properties of ZrN layer

M. Kiani and M. R. Tanhaie Ahari

Physic Departments, Islamic Azad University, Tehran Central Branch, Tehran, Iran M. Mojtahedzafeh Larijan Agricultural Medical and Industrial Research School, Nuclear Science and Technology Research Institute (NSTRI), Karaj, Iran

Abstract

In this study the effect of substrate temperature on the structural properties of zirconium nitride (ZrN) coatings prepared by ion beam sputtering on the glass and silicon substrates was investigated. Rutherford Back Scattering (RBS) and X-Ray Diffraction (XRD) analyses were performed to evaluate the coating thickness and structure respectively. The ZrN coatings presented a preferential crystalline orientation following the [111] axis at all temperatures. RBS results showed an increase in coating thickness with the increase of temperature up to 400°C due to reaction kinetic for the formation of Zr-N monomers. The decrease of thickness at 450°C is probably due to the increase in coating density and decrease in grain size at this temperature.

Keywords: Zirconium Nitride, Ion Beam Sputtering, Coating, XRD, RBS.

E-mail of corresponding author: mmojtahedzadeh@nrcam.org

مقدمه

ساختار نیترید زیرکونیوم مانند سدیم کلریـد (NaCl) مکعبی مرکز سطح (fcc) است. ساختاراستوکیومتری ترکیب ZrN تنها حالت پایدار با رنگ طلایی و با خواص الکتریکی فلـزی آن میباشد [۱].

دمای ذوب بالا، پایداری شیمیایی و مقاومت در برابرخوردگی باعث شده که نیترید زیرکونیوم در حوزه های مختلف کاربردی از جمله : درپیوندگر جوزفسون، به عنوان گیت درتکنولوژی ترانزیستورهای MESFET [۲] و به عنوان سد نفوذ دراتـصالات p⁺/n [۳] واتـصال *Cu/Si* مـورد اسـتفاده قرارمی گیرد [۴]. نیترید زیرکونیوم خواص ساختاری، مکانیکی، اپتیکی و الکتریکی جالبی را آشکار ساخته که از خواص ویژه آن، ایناست که زمانی که روی فلز نشانده شـود رفتار فلزی و زمانی که روی عایق لایه نشانی شود رفتار شبیه عايق از خود نشان مردهد [۵]. ساختار لايه ZrN ب یارامترهای متغیر و با روشهای مختلف لایهنشانی، مانند لایه نـشانی پـالس ليـزر و لايـهنـشانی همـراه باريكـه يـونی [۶]، نیتریداسیون پلاسما [۷] ولایهنـشانی بـه روش قـوسخـلا[۱] مورد بررسی قرارگرفته است. مطالعات تجربی زیادی با توجه به میزان نیتروژن در ساختار نیترید زیرکونیوم انجام شده [۸ و۹] که نشان دادند جهت ترجیحی لایه ها صفحه (۱۱۱) میباشد. وابستگی میکروساختار لایهها با تغییر دمای زیرلایه به روش کندوپاشdc نیز توسط سـابرامانیا و همکـارانش [۱] بررسی شد. ساختار لایه نیترید زیرکونیوم و استوکیومتری آن مي تواند با دماي زيرلايه در حين لايه نشاني كنترل شود[۱۰]. تهيمه لايمه نيتريد زيركونيوم به دليل اينكمه نمسبت به حضوراکسیژن بسیار حساس است و همچنین به دلیل عدم پایداری حرارتیاش بسیار مشکل است. در این تحقیق بررسی دمای زیرلایه بر روی خواص نانوساختاری لایه نیترید زیرکونیوم، لایهنشانی شده بر روی شیشه و سیلیکون به روش کندوپاش باریکه یونی(IB¹) در دماهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

www.SID.ir

مواد و روش آزمایش ها

لایه های شیشه و سیلیکونی (P(100 در دستگاه آلتراسونیک، در حمام استون و الكل براي مدت ۲۰ دقيقه تميز شدند، سیس با گاز نیتروژن آنها را خشک کرده، لایه نـشانی نیتریـد زیرکونیوم، به مدت ۳ ساعت در خلا حدود Torr -5 ابرای دماهای مختلف انجام شده است. گازهای واکنشی و کندویاشی _N و Ar به نسبت ۱۲ به ۲۸ درمحفظه خلا وارد و با تشکیل پلاسما، با ولتاژ ۲/۲ kV به سمت هدف زیرکونیومی با خلوص (۹۹/۸) گسیل شدهاند. هر نمونه به طور جداگانه در دماهای مختلف آزمایش شد. آنالیز RBS در یک محفظه استاندارد بر همکنش تحت محیط خلا که توسط ترکیبی از دو پمپ روتاری و توربو مولکولار تـا میـزان mbarr خـلا می شود. برای تعین ضخامت لایهها ودرصد عناصر موجود در هر لایه از طیف سنجی پراکندگ رادرفورد استفاده شده است. نمونههای مورد آنالیز با استفاده از نرم افزار SIMNRA شبیه سازی شدهاند. برای تعین ضخامت لایه ها از چگالی نیترید زیرکونیوم در حالت بالک استفاده میشود. آنالیز RBS با استفاده از انرژی MeV و تحت زاویه ۱۶۵درجه انجام گرفت. برای بررسی خواص ساختاری و بلوری نمونهها از آنالیز یراش یر تو XRD) X استفاده شد. دستگاه استفاده شده Philips مدل PW1800 با لامب آندی Cu بوده است. آناليز XRD با ولتاز ۴۰kV وجريان ۳۰mA انجام گرفت.

نتایج و بحث ۱. نتایج پراش پرتو- X

نمودارهای XRD مربوط به نمونههای لایهنشانی شده بر روی شیشه، در شکل (۱) نشان داده شدهاند. این نمودارها با نرم افزار Origin رسم و برای کمشدن نویز با میانگین ۵ نقطه هموار شدهاند. همانطور که از نمودارها مشخص است، تک فاز مکعبی ZrN با ساختار NaCl در جهتهای کریستالی از ۲۱۱]، [۲۲۲] و [۲۱۱] رشد کرده است. همانطور که درشکل (۱. الف) مشاهده می شود هنگامی که دمای زیرلایه ۲۰۰۰۲ است صفحه (۱۱۱) نیترید زیرکونیوم شروع به رشد

^{1.} Ion Beam Sputtering.

می کند و همزمان پیک دیگری که مربوط به فاز اکسید زیر کونیوم نیز شکل می گیرد. در این دما زیر کونیوم واکنش نیافته هم به صورت فاز جداگانه در روی سطح لایه مشاهده می شود. نمودار شکل (۱.ب) که دردمای زیر لایه ۲°۳۰۰ تهیه شده است صفحه ترجیحی را در جهت [۱۱۱] برای فاز نیترید زیر کونیوم نشان می دهد و پیک مربوط به صفحات (۲۲۰)، (۲۰۰) ، (۲۱۱) و (۲۲۲) برای این فاز مشاهده می شود. همچنین پیکهای مربوط به صفحات (۱۱۱) و (۲۲۰) از فاز اکسید زیر کونیوم نیز مشاهده می شود.

در عـوض بـر ميـزان فـاز اكـسيدي در لايـه افـزوده شـده است(شكل ۱. د).

با توجه به نتایج طیف XRD می توان گفت که با افزایش دما تا ۲°۴۰۰ شدت پیک (۲۱۱) ZrN افزایش یافته و کیفیت فاز نیترات زیرکونیوم بهبود می یابد ولی دردمای بالاتر، بدلیل کاهش شدت این پیک از کیفیت آن کاسته می شود. لازم به ذکر است که در تمامی دماها جهت [۱۱۱] فاز نیترات زیرکونیوم جهت ترجیحی باقی می ماند.

از طرف دیگر در دماهای بالاتر از ۱۰۰C، فاز زیرکونیوم با تبدیل شدن به فاز نیتریدی، دیگر به صورت مستقل وجود ندارد. جهت ترجیحی با مقایسه بین پارامترهای ترمودینامیکی، مانند انرژی آزاد سطح و انرژی کشش معین می شود [۱]. بنابراین چنین نتیجه می شود که شرایط

با افزایش دمای زیرلایه به ۲°۴۰۰ (شکل ۱. ج) بر شدت پیک صفحه (۱۱۱) نیترید زیرکونیوم افزوده می شود و از شدت و میزان فاز اکسید زیرکونیوم کاسته شده است. در دمای ۲°۴۵۰ اگر چه صفحه (۱۱۱) ZrN مشاهده می شود که مجددا، صفحه ترجیحی است ولی از شدت آن تا حدی کاسته شده است و

كد نمونه	T ₁	T ₂	T ₃	T_4
دمای زیر لایه (C°)	۱۰۰	۳	4	40.
ثابت شبکه(A [°])	۴/۶۸۰	4/904	4/804	4/831
اندازه بلورکها (nm)	۲./۴	24/4	٣./٧	18/1
شدت پیک صفحه (۱۱۱)	40./44	914/0.	1894/04	841/84

(٣)

جدول۱. نتایج حاصلاز آنالیز XRD نمونهZrN دردماهای مختلف.

 $D = \frac{0.9\lambda}{\beta\cos\theta}$

وقتی دمای زیرلایه پایین است آداتمها تحرک پایینی دارند و تمایل به هستهای شدن و شکل گیری جزایر کم شده پس بلورکهای کوچک به صورت منفرد تولید می شود. وقتی دما افزایش می یابد تحرک آداتمها، بلورکها و مرزدانه بر روی سطح با توجه به مکانیسم انتشار سطحی افزایش یافته و اندازه بلورکها بزرگتر می شود [۱]. کاهش اندازه بلورک ها مطابق جدول (۱)، در دمای ۲°۴۵۰ می تواند به افزایش میزان غلظت فاز 2rO2 در لایه مربوط باشد. شاید احاطه شدن خوشههای نیترید زیرکونیوم با ذرات زیرکونیا، عاملی برای کاهش نرخ رشد بلورکهای نیترید زیرکونیوم می باشد. نمودارآرنیوس مربوط به لگاریتم اندازه بلورک ها بر حسب (k) -10⁻³ (رابطه ۴) در شکل (۲) نشان داده شده است[۱].

$$LnD = A + \frac{E_a}{KT} \tag{(f)}$$

ZrN الرژی فعال سازی لازم برای رشد بلورکهای E_a درحین رشد، ۷/۲۷kJ/mol تخمینزده شده است.شکل (۳)، تغییرات ثابت شبکه را برحسب دماهای مختلف نشان می دهد. در این نمودار مقادیر ثابت شبکه با استفاده از قانون براگ، a در آن $\lambda = 2d\sin\theta$ $\lambda = 2d\sin\theta$ الدیس های میلر ثابت شبکه ، b فاصله صفحات و (hkl) اندیس های میلر شستند، محاسبه شده است. مطابق شکل با افزایش دمای زیرلایه روند عمومی تغییر ثابت شبکه نزولی است یعنی به سمت مقادیر نمونههای استاندارد (با توجه به شکل (۳) میل میکند. لایههای ایجاد شده به روش PVD غالبا به دلیل وجود نقصهای ساختاری در شبکه کریستالی و در فیلم ایجاد ترمودینامیکی دردماهای مورد استفاده در این تحقیق برای رشد صفحات (۱۱۱) مناسب تراست. با افزایش دما، انرژی جنبشی اتمهای جذب سطح شده، افزایش مییابد و فرایند پخش سطحی و نیز جابجایی مرز دانهها و سینتیک واکنش بین زیرکونیوم و نیتروژن شدت میگیرد. عوامل ذکر شده در بهبود خواص کریستالوگرافی لایه موثرند. در دماهای بیالاتر (° ۴۵۰) بیا مقاییسه انرژی آزاد نیترید زیرکونیوم (Som / C) متوجهمی شویم که زیرکونیا نسبت به فاز نیترات پایدارتر می باشد. پیوند زیرکونیوم با نیتروژن به دلیل پایداری حرارتی کمتر میتواند با توجه به روابط (۱) و (۲) شکسته شده و موجب تشکیل فاز اکسیدی شود.

$$ZrN \to Zr + \frac{1}{2}N_2 \tag{1}$$

$$Zr + O_2 \to ZrO_2 \tag{(1)}$$

کاهش شدت پیک صفحه (۲۱۱) ZrN و افزایش شدت پیک صفحه (۲۲۰) ZrO₂ در دمای ۴۵۰° میتواند با توجه به مطالب فوق توجیه شود. حضور اکسیژن در لایه میتواند به دلیل حضور اکسیژن در گازهای زمینه و گازهای مصرفی باشد. نتایج بدست آمده با داده های موجود در نوشته های سابرامانیا [۱] و بهاوانس واری و همکارانش [۱۱] نزدیک میباشد. اندازه بلورکها با استفاده از فرمول شرر [۲۲] میباشد. اندازه بلورکها با میناده از فرمول شرد (۲] زاراطه۳) که در آنD اندازه بلورکها، ۸ طول موج اشعه ۲، θ زاویه پراکندگی و β پهنای پیک میباشد محاسبه میشود که در جدول (۱) ارایه شده است.

www.SID.ir

شده دارای تنش می باشد که این تنش ها موجب انحراف ثابت شبکه از مقادیر استاندارد می شوند.

شکل ۲. نمودارآرنیوس اندازه بلورک ها لایه ZrN در دماهای مختلف.

دما به دلیل افزایش انرژی جنبشی، با توزیع مجدد اتمها و نیز مرزدانهها قابلیت کاهش تنش را دارا می باشد که این به معنای میل پارامتر شبکه به سمت مقادیر استاندارد می باشد [۱]. از طرفی وجود اکسیژن و جایگزین شدن آن به جای نیتروژن، می تواند به دلیل خاصیت الکترونگاتیوی بیشتر اکسیژن، موجب کاهش پارامتر شبکه شود. ضریب ساختاری نمونه ها در دماهای مختلف با توجه به رابطه (۵) محاسبه شده است:

$$Texture coefficient = \frac{I_{111}}{\sum_{hkl} I_{hkl}}$$
(Δ)

که در این رابطه I₁₁₁ شدت پیک مربـوط بـه صـفحه (۱۱۱) برای نمونه و hkl، اندیس میلر برای صـفحات مختلـف ZrN

ایجاد شده میباشند. نتیجه بدست آمده درنمودار شکل(۴) نشان داده شده است. همانطورکه مشاهده می شود بیشترین ضریب ساختار صفحه مربوط به نمونه در دمای حدود ۲۰۰۰ ۳ است.

شکل ۴. ضریب ساختارنمونه ZrN در دماهای مختلف.

۲. نتایج آنالیز RBS

در شکل(۵) طیف RBS لایهZrN در دمای °۳۰۰ برای نمونه سیلیکونی آورده شدهاست. مطابق شکل عناصری چون Si, N,O, Z در نمونه فوق شناسایی شدهاند. استفاده از اطلاعات شبیه سازی شده ضخامت لایه ها برحسب واحد سب نسبت به دما درشکل (۶) رسم شده است. ضخامت لایه در دماهای بالاتر نسبت به لایه در دمای C°۱۰۰ افزایش یافته ولی دردمای C°۲۰ دوباره ضخامت لایه کاهش می یابد. با توجه به اینکه در فرآیند لایه نشانی تمامی پارامترها ثابت بوده و فقط دمای زیرلایه تغییر میکند می توان نتیجه گرفت که آهنگ لایه نشانی به دمای زیر لایه بستگی دارد. بستگی سیتیک واکنش بین Zr و N و نیز هسته بندی به دما، از جمله عواملی هستند که بر آهنگ لایه نشانی تاثیر گذارند.

با استفاده از اطلاعات بدست آمده از طیفها و نمودارهای شبیه سازی شده به کمک RBS می توان فاکتور P_f نمونه ها را محاسبه کرد که معیاری از بهم فشردگی لایه است. فاکتور P_f نمونهها با استفاده از رابطه (۶) محاسبه می شود [۱۴] :

$$P_f = \frac{SAD \times 10^{15}}{D \times N_0 \times \frac{t}{A}} \tag{9}$$

شکل ۶. ضخامت لایه ZrN در دماهای مختلف.

که در آن¹⁰ا×SAD (atom/cm²) چگالی پکینگ اتمی شبیهسازی شده به وسیله نرم افزار D,SIMNRA چگالی N (cm) شبیهسازی شده به وسیله نرم افزار (C²³) با ضخامت لایه (cm) و A وزن اتمی است. باتوجه به نمودار شکل(۷) ملاحظه میشود که فاکتور P_f نمونه ها افزایش پیدا کرده است که این به معنی چگال تر شدن و فشردگی بیشتر لایه با افزایش دما است. در رابطه با افزایش ضخامت تا دمای C⁶، می توان تشکیل بیشتر مونومرهای Zr-N را برای تشکیل لایه N بر روی سطح زیر لایه ، دلیل اصلی افزایش ضخامت ذکر ترمودینامیکی برای تشکیل و رشد لایه XrN مناسب بوده، لذا ضخامت افزایش می یابد. در دمای C⁶ کهش ضحامت به افزایش چگالی لایه و نیز کاهش اندازه بلورکها مرتبط www.SID.ir

است. از طرفی دیگر پدیده واجذبی اتمهای نیتروژن از سطح نیز در کاهش ضخامت لایـه ZrN مـوثر اسـت. رفتارهـای مشابهی در رشد لایه ZrN با توجـه بـه دمـای زیـر لایـه در تحقیقات علمی گزارش شده است [۱۵].

شکل ۷. فاکتورPf لایه ZrN در دماهای مختلف.

نتيجه گيرى

نتایج XRD نشان میدهند که دمای زیر لایه نقش مهمی در تشکیل لایه ZrN داراست بطوری که با کنترل دما میتوان لایه یا کیفیت بالا بدست آورد. با افزایش دما کیفیت لایه افزایش و در دمای 2°۴۵ کیفیت پوشش به مقدار کمی کاهش مییابد. همچنین نتایج RBS نشان داد که ضخامت لایه ZrN تا دمای 2°۴۰۰ افزایش مییابد ودر دمای 2°۴۵ به دلیل کوچک شدن اندازه بلورکها کاهش مییابد. با توجه به نتایج بدست آمده در محدوده دمایی 2 °۴۰۰ سرایط ترمودینامیکی می توان اظهار داشت که دمای 2°۴۰۰ شرایط ترمودینامیکی مناسبی را در جهت تشکیل لایه ZrN با کیفیت مناسب ایجاد می کند. منابع

 K. Ashok, B. Subramanian, P. Kuppusami and M. Jayachandran, *Effect of substrate* temperature on structural and materials properties of zirconium nitride films on D9 steel substrates, Crystal Research and Technology, 44(2009)511-516.

۲۳

- M. Wautelet, J. P. Dauchot, F. Debal, S. Edart, M. Hecq and J. Mater, *Investigations on non-stoichometric zirconium nitride*, Journal of Materials Research, 11(4)(1996)825.
- Y. Igarashi, T. Yamaji and S. Nishikawa, A New mechanism of failure in silicon P⁺/n junction induced by diffusion barrier metals, Japanese Journal of Applied Physics, 29(1990) L2337.
- B. M. Takeyama, T. Itoi, E. Aoyagi and A. Noya, *High performance of thin nano-Crystalline ZrN diffusion barrier in Cu/Si contact system*, Applied Surface Science, 190(2002)450.
- N. Shimizu, Yo. Nakao, H. kondo T. Suzuki and N. Nishikawa, *Semiconductor device using metal nitride as insulating film*, Justia Patents, Patent Number: 7,256,500,(2007)
- C. H. Ma, J. H. Huang and H. Chen, A study of preferred orientation of vanadium nitride and zirconium nitride coating on silicon prepared by ion beam assisted deposition, Surface and Coating Technology, 289(2000)133-134.
- A. Straboni. L. Pichon and T. Girardeau, Production of stable and met stable phases of zirconium nitrides by NH₃ plasma nitrides and double ion beam sputtering of zirconium films, Surface and Coating Technology, 125(2000)100-105.
- H. B. Bhuvaneswari, I. Nithiya Priya, R. Chandramani, V. Rajagopal Reddy and G. Mohan Rao, *Study on Zirconium nitride films deposited by reactive magnetron sputtering*, Crystal Research and Technology, 38, No. 12(2003) 1047-1051.

- 9. J. H. Huang, C.Y. Hsu and G. Ping Yu, *Effect of* nitrogen flow rate on structure and properties of nanocrystalline TiN thin films produced by unbalanced magnetron sputtering, Surface & Coatings Technology, 196(2004)204-213.
- D. J. Kim, Y. M. Yu, S. H. Eorn, T. H. Kim, C, S. Go and Y. D. Choi, *Effect of substrate* temperature on the phase change of ZnO_{0.40} Mn_{0.60} Se thin films, Materials Chemistry and Physics, 92(2005)274.
- H. B. Bhuvaneswari, I. Nithiya Priya, R. Chandramani, V. Rajagopal Reddy and G. Mohan Rao, *Studies on zirconium nitride films deposited by reactive magnetron*, Crystal Research and Technology, 38, No. 12(2003)1047-1051.
- 12. A. Khodorov, M. Piechowiak and M. J. M. Gomes, *Structural, electrical and optical properties of indium-tin-oxide thin films prepared by pulsed laser deposition*, Thin Solid Films, 515(2007)7829-7833.
- 13. J. H. Huang, c-y. Hsu, S.-S.Chen and G. P. Yu,*Effect of substrate bias on the structure and properties of Ion-Plated ZrN on Si and stainless steel substrates*, Material Chemistry and Physics, 77(2002)14-21.
- 14. M. M. Larijani, Sh. Norouzian, R. Afzalzadeh, P. Balashabadi and H. Dibaji, *Effect of post* annealing on micro and nanostructural properties of ZrN films prepared by ion beam sputtering technique on SS304, Surface & Coatings Technology, 203(2009)2486-2489.
- 15. M. M. Larijani, Sh. Norouzian, R. Afzalzadeh, P. Balashabadi and H. Dibaji, *Effect of post annealing on micro and nanostructural properties of ZrN films prepared by ion beam sputtering technique on SS304*, Surface & Coatings Technology, 203 (2009) 2486-2489.